

Autochtone bomen en struiken: een kostbaar bezit en onmisbaar bij klimaatverandering

Bert Maes

Ecologisch Adviesbureau Maes, Utrecht

De betekenis van oorspronkelijk inheemse of autochtone bomen behoeft eigenlijk weinig toelichting. Uit internationale verdragen, waaronder die van Rio de Janeiro (1992) over de biodiversiteit en latere verdragen vanuit de Europese Unie, blijkt de algemene onderkenning van het belang van het genenbehoud van soorten en variëteiten. Maar toch is er genoeg reden voor zorg. Ik ben zelf meer dan 20 jaar betrokken bij het inventariseren van de autochtone bomen en struiken in Nederland en Vlaanderen. Vlaanderen is inmiddels gebiedsdekkend in kaart gebracht, Nederland voor zo'n 60%.

De conclusie van mijn onderzoek is dat van alle bomen en struiken in ons land nog geen 5% autochtoon is. Van de ca. 100 soorten die hier van nature voorkomen is de helft (!) bedreigd met uitsterven of met ernstige genetische verarming. Ook al kennen we niet alle ins en outs, alleen al deze feiten zijn voldoende om zuinig te zijn op dit schaarse erfgoed. Tenminste drie inheemse soorten zijn in ons land al uitgestorven en van verscheidene soorten is het aantal individuen al dramatisch klein. Ik noem b.v. de wilde peer, wilde appel, koraalmeidoorn, grove den en enkele wilde rozensoorten. Oorspronkelijke bomen en struiken komen voornamelijk nog voor in natuurgebieden en in oud cultuurlandschap. Het onderzoek heeft de soms nog grote potenties van het landschap inzichtelijk gemaakt. Tevens zijn er nieuwe onbekende soorten voor Nederland ontdekt.

Er zijn echter ook andere bedreigingen van het genetisch erfgoed. Bij introductie van inheemse dieren zoals korhoen en bever, bestaat veel discussie over de herkomst. Bij introductie van inheemse houtige gewassen worden van willekeurige herkomsten (in feite uit goedkope lonen landen) karrenvrachten jaarlijks in het hele land overal aangeplant. Zelfs in en in de omgeving van natuurgebieden!

Wat is het belang van inheemse autochtone bomen en struiken? Ik noemde al de bedreigingen en grote zeldzaamheid. Het belang voor onze natuurgebieden zal duidelijk zijn, want daar gaat het direct om behoud van de wilde flora en fauna. Maar er zijn zeker extra kwaliteiten te noemen: populaties die al eeuwen en soms millennia in een bepaald gebied bestaan, hebben een lange genetische selectie en aanpassing achter de rug en hebben zich aangepast aan de plaatselijke omstandigheden. Onderzoek hiernaar is schaars, maar het ligt wel voor de hand. Gezien vanuit klimaatveranderingen kunnen autochtone populaties dus waardevol zijn.

Populaties van bijvoorbeeld Zomereik en Wintereik op de Veluwe kunnen zo'n 10.000 jaar oud zijn, die van Beuk 3000 jaar. De bestaande populaties hebben de warme perioden in de Middeleeuwen overleefd. Aanwijsbaar individuele Eiken, hebben de Kleine IJstijd overleefd. Ze kunnen tegen een stootje en ook wel tegen een paar graden erbij. Alleszins de moeite waard om zuinig te zijn op onze schaarse autochtone genenbronnen.

Bij verdere opwarming van de aarde zal Nederland ongeveer het klimaat krijgen van de regio Parijs. Autochtone Eiken en Linden uit die regio zijn wellicht interessant voor Nederland om hier te introduceren. Autochtone Eiken en Linden uit Nederland zijn dan weer interessant voor Scandinavië! Een extra goed argument voor behoud ervan. Autochtone bomen komen vooral voor in oude houtwallen en oude boskernen (ancient woodland). Voor onze cultuurgeschiedenis zijn ze daarom van grote waarde. Door hun verschijningsvorm hebben ze tevens een grote belevingswaarde.

De belangstelling voor de inheemse bomen en struiken is gelukkig sterk toegenomen. Autochtone bomen en struiken worden in toenemende mate toegepast. Het Ministerie van LNV heeft het initiatief genomen voor de instelling van een nationale (levende) genenbank. Door het Staatsbosbeheer is sedert 2002 in Dronten een start gemaakt en inmiddels staan er al ca. 50 soorten met diverse herkomsten uit het gehele land. Het is tevens een belangrijk arboretum voor onderzoek en onderwijsdoeleinden. Een groot aantal autochtone herkomsten staan inmiddels op de Rassenlijst voor Bomen.

En tenslotte: kennis van de inheemse houtige flora is noodzakelijk om belangstelling te wekken. Ik heb n.a.v. de nieuwste druk van de "Dendrologie van de Lage Landen" (de oude 'Dr. Boom') eens zitten cijferen: maar liefst 40 inheemse taxa kon ik er niet in terugvinden! Waar exoten, variëteiten en vele cultivars ruimschoots worden beschreven, kan onze eigen houtige flora met dit, overigens door mij vaak geraadpleegde standaardwerk, onvoldoende op naam worden gebracht.

Dendrologen hebben berekend dat in onze historische parken en tuinen nog geen 5% van het sortiment is terug te vinden. Een onvoorstelbare verarming van ons groene (en niet autochtone) cultuurhistorische erfgoed!

Ik wil eindigen met een beroep te doen op de grote kennis en ervaring die bij dendrologen aanwezig is, om die met natuurbeschermers en cultuurhistorici te delen en deze in te zetten voor het behoud en beheer van ons kostbare erfgoed van inheemse en niet-inheemse bomen en heesters!